

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
-HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
VED
CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

Als og Vestslesvig.

16. Aarg. Nr. 17.

1. Novbr. 1940.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“

Randers

Indregistreret Varemærke

Aktieselskabet

Herman A. Kähler

Keramisk Værksted

NÆSTVED

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT.
TLF { 514
515

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Støt de sønderjydske Indsamlinger

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK . TRAADVÆRK . VALSEVÆRK

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10—1 og 2½—5½.

Graasten Bank ^A/_S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole,

Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Novbr.-Juli
8 — Mælkerikursus Sept.-April

Uddannelse af Kontrolassistenter.
J. C. Overgaard.

Smith & Co. ^A/_S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skeleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Als og Vestslesvig.

Statsradiofonien har i Sommer haft to sønderjydske Hjemstavnsudsendelser, som »Sønderjydske Maanedsskrift« har faaet Lov til at aftrykke Teksterne fra. Den første omfattede Als og udsendtes under Ledelse af cand. mag. K. B. Andersen fra Statsradiofonien. Den anden ledes af Direktøren for Danmarks geologiske Undersøgelse, Dr. phil. Ødum, og gjaldt det vestlige Sønderjylland. — I følgende Tekst betegnes begge Speakere med »Sp.«.

I. Als.

*Et Besøg i Fortid og Nutid paa Øen,
hvor Fyn og Sønderjylland mødes.*

K. B. Andersen (Sp.):

Det var Allsangen, der bød Dem Velkommen her til Als — sunget af Højskolepiger, der ogsaa senere under den kommende Times Besøg hernede vil kæde de enkelte Dele sammen for os.

»En Vandring i Fortid og Nutid« er det vi skal paa. Fortiden er bl. a. repræsenteret ved Oldtidsmindesmærkerne — og dem vil Museumsinspektør *Raben* fortælle os om:

Der er mange Oldtidsminder paa Als, — jeg har hørt, at man kalder Als »Oldtidsmindernes Ø«. Bærer Als denne Betegnelse med Rette?

Raben:

Ja, det kan man vel nok sige. Vi har et stort Kort i Museet, hvorpaa alle jordfaste Oldtidsmindesmærker er angivet med farvede Knappe-naale, røde, grønne, gule o. s. v. Farverne angiver, hvilken Tid Oldtidsminderne stammer fra, Stenalderen, Bronzealderen eller Jernalderen. Der findes 1950 Signaturer alene paa Als, saa man vel nok kan tale om »Oldtidsmindernes Ø«.

Sp.:

Er disse Oldtidsminder almindelige Gravhøje eller hvad?

Raben:

Den store Del er overvejende Stenalder- og Bronzealderhøje. Næsten alle Grave, der ligger paa fri Mark, er overpløjede. Den alsiske Jord er for god til, at man har villet undvære den Jord, de ligger paa. Derimod er en Del af vore Skove, især ved Kysterne, ligefrem fyldte med Oldtidsgrave. Det, der præger Øen i denne Retning, er dog Megalithtidens store monumentale Bygninger, Langdysser og Runddysser med store Stenkamre.

I Nørreskoven paa Als' Østkyst ligger Storstensgravene i stort Tal, ligeledes i Brandsbøl Skov, hvor der bl. a. findes en smuk Jæltestue.

Et ganske ejendommeligt Mindesmærke har vi i Statsskoven Oleskobbel ved Asserballeskov. To parallelløbende Langdysser er bygget tæt sammen, saa de i Midten kun er skilt ved en svag Sænkning; hver Dysse har sit aabne Kammer, og hele Anlægget er omgivet af 100 store og tætsluttede Randsten. Gravpladsen ligger paa en fri Plads i Ungskov. Der ligger en saa ejendommelig Stemning over dette Sted. Kun Fuglesangen og Havets nære Skvulpen afbryder Stilheden. Jeg tror ikke, at der i Norden findes et Sidestykke til dette Anlæg.

— Men, vi kom først til Blomeskobbel! — En lille Skov, der ligger lidt længere mod Syd. Der har vi den smukkeste Gravplads som tænkes kan; tre Langdysser og tre Runddysser! —

De to Langdysser og to Runddysser ligger helt tæt sammen, alle med aabne Kamre med store Dæksten og sluttede Randsten. Over det ene Kammer ligger en Sten 4,15 m lang, dens Vægt er beregnet til ca. 21 Tons, den er saaledes den største Dæksten, der findes over en dansk Stenaldergrav! — I Blomeskobbel har man det, vistnok sjældne, Tilfælde, at man kan faa 6 Dyssekamre paa en fotografisk Plade.

Ved Gaarden Vertemine ligger et Dyssekammer, i hvis Dæksten der findes en Del skaalformede Fordybninger. Det er dog ikke noget sjældent; her paa Als kender vi ca. 60 Sten med Skaaltegn, og det taler for, at Soldyrkelsen har været stærkt øvet her. Men til Vertemine-Dysen knytter sig en anden lille Historie. Indtil 1888 stod der to Dyssekamre Side om Side. Den ene blev slaaet i Stykker i nævnte Aar. — Der var »sat Brand« i Stenene, d. v. s., at hvis Stenene blev ødelagt ved Menneskehaand, skulde Gaarden brænde. Forpagteren af Vertemine var dog ikke overtroisk. Han vilde bruge Stenene til Byggearbejde og havde faaet det ene Kammer ødelagt, da Lynet slog ned paa Gaarden og den store Kostald brændte. Overtroen havde alligevel gjort sin Virkning. Den anden Dysse blev staaende. Saaledes kan Overtroen virke som Konservator overfor vore Oldtidsmindesmærker.

Sp.:

De har ogsaa gjort store Fund fra Vikingetiden paa Als?

Raben:

Ja slet ikke saa faa. Vi har Gravpladser ved Ketting og Bostedvraa i Egen Sogn med en Del gode Fund. — Ved Augustenborg Fjord har vi et Par Grupper af Skibssætninger, der vel ogsaa hører Vikingetiden til, og saa har vi Halvkredsvolden »Bro Vold«, en Byplads i Nærheden af Augustenborg, hvor vi har fundet mangfoldige Ting baade fra Vikingetiden og fra den første historiske Tid. —

I alle Oldtidens Tidsafsnit har Als været en stærkt befolket Ø. — De gamle har vidst, hvor der var skønt og godt at bo!

Sp.:

Als er ogsaa blevet kaldt »Slottenes Ø« paa Grund af sine tre Slotte, Nordborg, Sønderborg og Augustenborg.

Det ældste af dem er Nordborg, eller Nørreborg, som det oprindeligt hed. Det bruges nu til Efterskole — og det vil Forstander *Overgaard* berette om:

Overgaard:

I Langesø, Als Nørherred, laa der i gamle Dage i den vestlige Ende et Par Smaaøer, og paa dem byggede Svend Grathe en kongelig Borg ca. 1150. Den lagdes her for at hindre Vendernes Hærgninger og fik Navnet Alsborg. Senere fik den en yngre Bror i Sønderherred, og samtidig fik den Navneforandring og blev kaldt Nørborg, som den hedder den Dag i Dag blandt Alsinger. — Nørborg var sikker som Fængsel, stærk som Borg. Her sad Biskop Valdemar nogle Aar, inden han førtes til Sønderborg. Her sad Barnekongen Erik Klipping og Bispem af Slesvig — efter Slaget paa Lo Hede.

Konger og Hertuger har kæmpet om Borgen. Svenske, Polakker og Brandenborgere har hærget den. I 1700erne overtager Kronen det hele, Jorden udstykkes. Slottet kommer i privat Eje. Ingen har Raad til at bo i det eller holde det ved Lige. 100 Aar senere er det Kro, man kan faa 7 Puncher for 1 Mark; det er saa billigt, at Kromanden har ondt ved at klare sig. Han sælger det til Byen, der bygger det hele om, og nu er det tysk Højskole indtil Genforeningen. Saa opgives den, og Byen averterer Slottet til Salg.

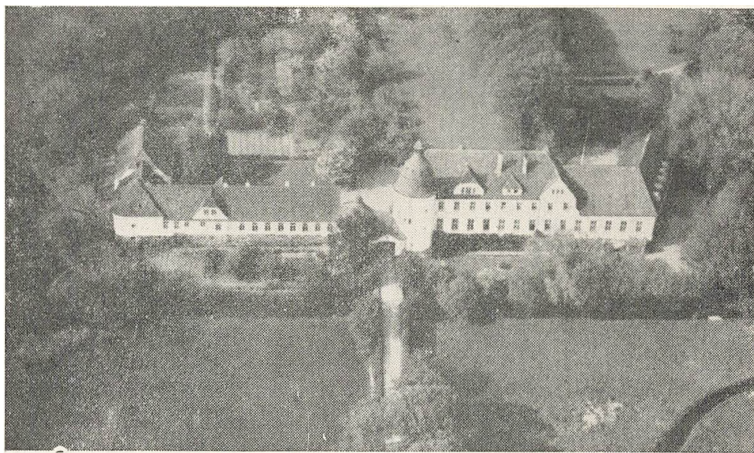
Og saa kommer der et lille Eventyr til sidst:

Blandt de Børn, der gik til Danseskole i Krotiden, var der en fattig Dreng fra Havnbjerg. Han kom i sine Træsko og havde det vel som de fleste Drengene af hans Slags. Sidst i 60erne var han en ung, kraftig Karl og blev udskrevet til Garder, han forlod Als og rejste til København. Her tjente han en svær Masse Penge i Løbet af en Række Aar.

Han glemte aldrig sin alsiske Hjemstavn og Befolkningen, han var udgaet fra, og da han nu ser Nørborg Slot averteret til Salg, køber han det, opretter Stiftelsen Nordborg Slot og bestemmer, at her skal holdes Efterskole, fordi han gerne vilde være med til at styrke dansk Liv i vort søndre Vænge.

I 1922 begyndte dette nye Afsnit af Nørborgs Historie, og i Aarenes Løb har der været en stor Skare af unge her — mere end halvandet Tusinde og især her fra de sønderjydske Landsdele.

Mens Sønderborg er blevet Museum, der taler om svundne Tider, og Augustenborg er blevet Hospital, er Nørborg vendt tilbage til sin oprindelige Bestemmelse at være en Hjælp for de danske, og den er fuld af Ungdom, der er rede til at løfte Fædres Arv, lære af deres Historie og synge deres Sange.

Nørborg Slots Efterskole.

Sp.:

Om Sønderborg Slot og dets Historie fortæller Museumsinspektør Raben:

Raben:

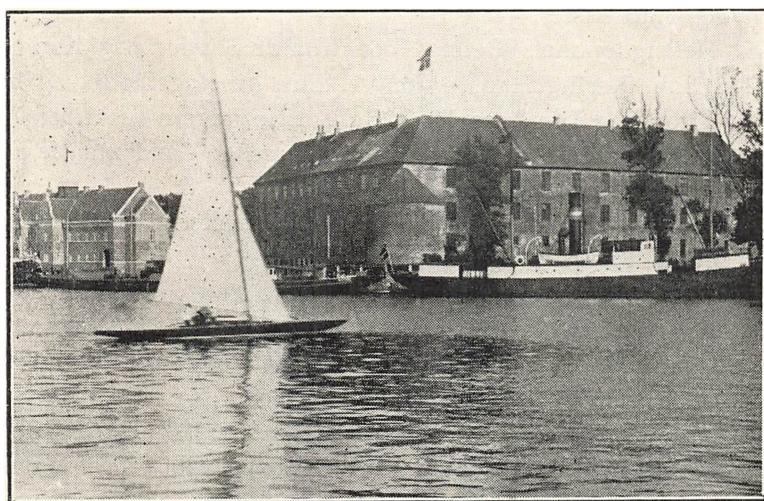
Sønderborg Slot kan nu snart se tilbage paa 800 Aars Historie. Kong Valdemar den Store skal være Slottets Bygherre, og som første Byggeaar nævnes 1169. — I de første omtrent 100 Aar kender vi ikke noget til dets Historie. Først 1253 dukker det frem, da det blev erobret og ødelagt af Christoffer I. Efter denne Tid afløser den ene historiske Episode den anden. Pinsedag den 4. Juni 1340 fejrede Valdemar Atterdag sit Bryllup her paa Slottet. Den 4. Juni i Aar fejrede vi 600-

aars Dagen for denne Begivenhed ved en lille Mindetime i Slotskappellet. — 1410 blev Sønderborg belejret af Erik af Pommern, men han kunde ikke indtage Slottet.

Et vigtigt Stykke i Sønderborgs Historie er Kong Kristian II.s Fangenskab fra 1532—1549.

Det var om Aftenen den 9. August 1532, da Kristian II førtes til Slottet. Kongen havde faaet anvist en Bolig i det sydøstre Hjørne, et Kammer i »Blaataarnet« var hans Sovegemak. Efter 17 Aars Forløb, den 17. Februar 1549, førtes han til et mildere Fængsel paa Kalundborg, hvor han døde 10 Aar senere.

De gamle Skildringer beretter, at Kongen var indespærret i sit Taarn. Der fortælles om Stenbordet, i hvis Plade der skal have dan-

Sønderborg Slot.

net sig en Fure af Kongens Finger, naar han dagud, dagind, vandrede omkring Bordet, ligesom Gulvets Sten bar Mærker af hans tunge Vandring. — Denne Skildring af en i højeste Grad grusom Behandling kan ikke opretholdes efter den nyere Forskning.

Efter endnu bevarede Regnskaber og Husholdningsbøger at dømme er Kong Kristian II, i alle de Aar han sad fangen paa Slottet, bleven betragtet og behandlet som en kongelig Fange.

Det »blaa Taarn«, »Kristian II.s Taarn«, som det ogsaa kaldtes, er revet ned for snart 200 Aar siden. Fundamenterne af det er nu gravet fri og ses paa Slottets Sydøsthjørne. —

Fra 1551 af har Kong Kristian III ombygget Slottet og gjort det til en anselig Kongeborg. Han døde 1559, og hans Enke, Dronning

Dorothea, fik Sønderborg sammen med andre Slotte som Enkesæde. Hun boede her og døde ogsaa her 1571. Kort før hendes Død — 1568 —70 — byggede hun det pragtfulde Kapel i Slottets Nordfløj paa det Sted, hvor Valdemar Atterdags gamle Kirke har staaet.

Kapellet er i sin Helhed et Kunstværk af høj Rang. Det er nok værd at se! Den smukke Hvælving bæres af en høj og slank Granit-søjle. De rigt udskaarne fyrstelige Stole, Pulpituret og Orgelet staar endnu i de oprindelige Farver. En pragtfuld malet Altertavle, en rigt udskaaen Prædikestol! — Døbefonten af Alabast og Marmor er et Arbejde af den kendte Antwerpenmester Cornelius Floris, samme Mester, der har hugget Kong Frederik I.s Gravmæle i Slesvigs Domkirke. — Fra Kirken fører et herligt Marmorepitaf ind til Gravkrypten, hvor Medlemmerne af den sønderborg-augustenborgske Hertugslægt hviler i 46 Kister.

Ved Hertugdømmets Deling 1564 tilfaldt Sønderborg Kong Kristian III.s Søn, Hertug Hans d. Yngre. Han overtog Slottet og boede her efter Dronning Dorotheas Død. Hans Efterfølgere residerede ligeledes paa Slottet indtil 1667, da de paa Grund af Gæld maatte afstaa Besiddelsen til den danske Krone.

1657 indtoges Slottet, der var besat af Svenskerne, af de allierede danske, brandenborgske og polske Tropper.

Efter de sønderborgske Hertugers Fallit stod Slottet ubeboet og forfaldt. For godt 200 Aar siden blev det ombygget. Taarne, Karnapper og Spir blev revet ned, og Slottet fik det Udseende, det har idag.

I de sidste 100 Aar har det været brugt som Kaserne.

I 1921 solgte den sidste Augustenborger, Hertug Ernst Günther, Slottet sammen med Augustenborg og Graasten Slot til den danske Stat. Nu har Museet fundet sit Hjem paa Slottet, og der drives nu redeligt Kulturarbejde i den gamle, ofte omstridte Kongeborg.

Sp.:

Og fra Sønderborg drager vi til det sidste og yngste af Øens Slotte, Augustenborg Slot og Slotskirke, som Overlæge Dr. *Max Schmidt* fortæller om:

Dr. Schmidt:

Vi er nu paa Augustenborg Slot i den gamle Slotskirke, i det yngste af Slottene paa Als, men i det stateligste og fornemste. Kirkerummet er helt holdt i hvidt og Forgyldning med Rokokoornamenter og hvide Søjler, der bærer en Balkon langs alle Vægge. Modsat Væggen med den pompøse Hertugstol er Prædikestolen anbragt over Alteret og over det igen det gamle Orgel.

Augustenborg Slot.

Til Afløsning af den gamle Bindingsværksgaard, som Hertug Ernst Günther i sin Tid lod opføre paa Landsbyen Stavnsbøls Grund og kaldte op efter sin Gemalinde Augusta, opførte Hertug Frederik Christian d. ældre i 1770—76 et smukt og anseligt Slot. Belliggende, som det er, ved den idylliske Augustenborg Fjord og med den anseelige Park strækkende sig langs Fjorden, med de hundredaarige, gamle Træer spejlende sig i Vandet: store kuplede Linde, ranke stolte Bøge og brogede imponerende gamle Ege, er det placeret sjældent skønt. Selve det hvidgule Slot bestaar af 3 større Fløje, en Portbygning med Klokketaarn og lange, lave, mørke Staldlænger, der rummede Hertugernes store Hestestutteri, og sammen med Kavallerbygningen, de gamle Køkken- og Vaskeribygninger samt det længere ude i Parken liggende Enkesæde »Palæet« udgør det hele et baade anseeligt og idyllisk Komplex.

For et hundrede Aar siden levedes her et fornemt og kultiveret Hofliv. Til Nytaarskuren, til Hertugindeus Fødselsdag, der fejredes med store Hestevæddeløb og Fakkeltog, og ved andre Lejligheder samledes her alle fremstaaende Personer fra Als og Sundeved for at gøre Hertugparret deres Opvartning. H. C. Andersen og Baggesen var velsete Gæster paa Slottet, og blandt tyske Digtere fandt Schiller her tidligt Beundring og økonomisk Støtte.

Kong Frederik VI.s Søster Louise Augusta, der da var dansk Kronprinsesse, blev gift med Hertug Christian Frederik d. yngre, og

deres Datter Caroline Amalie — den senere Dronning — blev i 1815 under stor Pragtudfoldelse viet her i Slotskirken til sin Fætter, den senere Kong Christian VIII.

Og nu er Slottet — i det ydre ganske uændret — efter flere Omkiftelser blevet Hospital for sindslidende Syge. De stive, fornemme Slotsrum, der nogle Steder endnu bestaar i deres gamle Skikkelse, har vist sig lige saa egnede til deres nye Formaal. Bag den 200 Aar gamle Hestestalds stilrene Mure er der nu fuldt moderne Hospitalsafdelinger, luftige og lyse, med skinnende Forkromning og flisebeklædte Vægge, og i den hertugelige Frugthave har der i Stedet for de gamle Drivhuse nu rejst sig en hel »Hospitalsgade« med nyopførte, moderne indrettede Hospitalsbygninger.

I den store smukke Park og i de dybe Lindealleer finder de syge baade en passende Beskæftigelse og Arbejdsterapi og Hvile og Lise for deres syge Sind. I Stedet for det fornemme, kultiverede, lidt stive, men aandsfine Hofliv rører der sig nu et folkeligt Liv, der kommer hele den sønderjydske Befolkning til Gode. Her finder et stort Antal syge paa een Gang Hvile og Lindring i de skønne Omgivelser og den moderne, hospitalsmæssige Sygebehandling, der medfører, at de som Regel hurtigt som helbredte kan vende tilbage til Livet og deres Familie. En ny Kulturform har afløst den gamle; men som tidligere er det Slottet, der præger Augustenborg By. Og her i Kirken, der baade er Sognekirke og Hospitalskirke, holder baade Sognets Menighed og Hospitalet deres Gudstjenester og kirkelige Handlinger.

Sp.:

Als har selvfølgelig sin egen Digtning paa sit eget Sprog — og den skal vi nu høre om af Sognefoged Fr. Hansen fra Kegnæs — en Halvø ved Sydspidsen af Als:

Hansen:

Nej, ikke en Halvø, det er et Land.

Jeg skal saa ha' Fornøjelsen at læse lidt paa alsisk. Vi har jø da i det mindste to Hjemstavnsdigtere her paa Als, nemlig Kristen Karstensen, der bl. a. skrev den Sang, som vi plejer at kalde *vor* Nationalsang »Af Østerhavets Vove«, og saa Martin N. Hansen, der har udgivet flere Samlinger alsiske Digte paa Folkemaalet. Jeg skal først læse den »meget sørgelige« Vise om Kjesten, der aldrig blev gift:

De er en sørle Vis å syng
om Kjesten å hinds Ven.
Han boj hind om å blyw sin Kuen,
å gvytes vild hun gjen.

Da bløv hinds Faste ved å bej:
»La do ham bare rennd,
for la mæ ligg åldjenn å sygg,
de kån do ållde nennd!

Så ska do foo min Pæeng å åldt
å do ska ållde træng!
å gyvt dej så, nærr æ er død —
de va nok itt så læng!«

Å Kjesten gree å vint å vint,
te Mads en Dav rejst åv.
Hinds gammel Faste bløv halfems,
før hun kund fo Forlov.

Å no hærr Kjesten fåt e godt —
vi hørr hind allde klavv,
for nærr en fösst er fylldt halfjers,
så hærr e ingen Javv.

Martin N. Hansen har tilfulde bevist, at vort gode Alsingermaal ogsaa i bunden Stil kan gi' Udtryk for Sorg og Glæde, Skæmt og Alvor. Vi skal nu høre Digtet om den ensomme gamle Aftægtsmand:

No fløje e Krage te Skovs,
så bløv e Åvden egenn,
bare no Kresten vil hovs,
han lovve å kom hæhenn.
De æ da saa lavndt å sed
åldjen hæ Dav ædde Dav.
Så læng æ ho Maren, Gud ved,
nej da skuld æ ållde klav.

Æ tændt han sku komm å fåteel,
hvo vidt di æ med å pløj,
om den Bruen han vil seel,
å så behåeld den Røj.
No begynde e Jegt å jaw,
de æ den fåfærdle Blæst,
som de no hå vætt di jæ Daw
fro Nueren å fro Novest.

Æ holde mæ indendøss,
å holde mæ sjæll med Snak,
ho æ endda no kund løss
e Blaj å e Almenak —
de æ få min Øjn som Tåg,
æ skimte kon lig e Lind' —
No tått æ di tov te'e Låg —
nej, de hæ kon vætt e Vind.

E Tid den æ ålltid så lang,
næ sjæll en ska slo'en ihjæl,
men hva kån æ vel fålang —
di ung hæ nok i sej sjæll.
Ja, Kresten æ guej å flink,
å så dejle en Kuen han tov —
No tæje dæ jenn te e Klink,
så kømme han gudskelov!

Da Forfatteren for en Del Aar siden blev gift var han saa lykkelig, at han ønskede alle Mandfolk den samme Lykke; ja han slog fast, at »en Kone *maa* man ha'«:

En Kuen må vi hå! — å æ takke for min! —
jen dæ ret færr en Månd te å kal sej.
En Kuen må vi hå, vi kån pynt å gø fin,
— de er dy'et, men kån åldti betal sej.
De hæ tit gø Folk fatte, di ga te en Piig,
de en gi te sin Kuen, gø voss begge to riig!

En Kuen må vi hå te å stopp, te å ståndt,
å vått Tøj de ska læppes å lappes.
Hinds Løen er kun lilld, ja såmind er e såndt,
den er kun, hun ska kysse å klappes.
Å hæ vi ingen Tid te så ret møje Snak,
kån et Smil å et Nik baade trøest å sæj Tak.

En Kuen maa vi hå, dæ kån syssel å såns,
å en Kuen, dæ kån pass voss å plej voss,
en Kuen — for åldjenn er e sællet å dåns,
å en Kuen, dæ te davle kån sæj voss,
næ vi blyve let gall, å vått Værk itt vil goo,
liså venle å mildt, hvor e Skaff de ska stoo.

En Kuen maa vi hå — nej, nej tøv no e let!
te de hiele kon jen o den samm da.
Nærr it de er nok, saa hæ ålldti vi sett,
te e Månd bløv omsie te Skamm da.
Er hun guej, er jen hunde Gang bæ som en Flok,
— er hun gall, er jen jeneste miæ end nok.

En Kuen må vi hå, nærr e Værn ska bestoo
å e Måndfolk itt hielt ska fåsømmes.
Om tit vi er dumm, kån vi alldti fåstoo,
te et Glas de ska fyldes å tømmes.
La voss drikk hinnes Skaal å skænk i te den næest,
— ja å di drikker åv, dæ hæ fått dem den bæest!

Sp.:

Det er Øen, »hvor Fyn og Sønderjylland mødes«, vi besøger —
og ingen Steder kommer dette Møde vel tydeligere frem end i den her-
lige alsiske Natur. Det vil De forstaa, naar De nu hører om den af en,
der kender den og er helt fortroligt med den, Gaardejer Ernst Chri-
stensen, Asserballe:

Chr.:

Ja, skal vi danne os et Indtryk af den særegne Skønhed, der præ-
ger den alsiske Natur, saa maa vi ud at se paa den.

Vi kan tænke os staaende i min Mark paa en høj Bakke lige Syd
for Høgebjerg — Høgebjerg er Øens højeste Punkt. — Heroppe fra
har vi en pragtfuld Udsigt — og det vi nu ser omkring os rummer i sig
alt det, der gør Als saa indtagende — baade den (lidt indelukkede) Idyl
— saadan som vi møder den paa de gamle bugtede og bakkede alsiske
Veje, der gaar mellem de levende Hegn, bevoksede med alle mulige

Slags Løvtræer og Buske — vilde Roser, Kaprifolier, vilde Stikkelsbær og Brombær — vi ser hvorledes den lyse Vej mellem alt det grønne snor sig gennem Landsbyen med de velholdte Gaarde og Huse og de smukke Haver — forbi Asserballe Præstegaard, — hvor Herman Bang blev født — forbi Skolen, hvor Tine levede — og videre ud. — Alt dette hører med til Idyllen. — Men vi har ogsaa heroppe fra det vide Syn ud over de Bælter og Sunde, der omslynger vor Ø — ja, længere endnu — mod Nord og Øst vore Nabøer: Lyø, Avernakø og Ærø foran og Fyn bagved. Mod Syd og Vest »Fastlandet«: Angel og Sundeved. Det er maaske denne Udsigt, som vi jo møder fra næsten hver Bakketop, der har frelst Alsingerne fra at blive Hjemmeføddinger, det er maaske det, der har gjort, at vi føler Lyst til at se, hvad der er bagved — vel at mærke, hvis vi kan vende hjem igen. For vi hænger ved vor Ø, som vel alle Øboere gør det.

Der er forresten en Historie om, at Alsinger og Sundevedboer kom op at trættes om, hvor der var kønnest — paa Als eller Sundeved. Og Sundvedboerne vandt, og ved De hvorfor? Jo, for de havde Udsigten til Als.

Naa, men vi skal se os om, og vi vender os først mod Øst. Lige ved Bakkens Fod et smalt langstrakt Mosedrag med Pilekrat omkring. I næsten 50 Aar laa det uberørt med en Vrimmel af Blomster og Fugle —. Nu er man ved at grave Tørv for fuld Kraft. Jeg vil da ikke haabe, at Motoren tager Tonen fra Nattergalen, der er nemlig ingen Steder, man har hørt Nattergalen slaa saa smukt, og hvor den lokker saa indsmigrende som her.

Ude ved Kysten, lidt i sydlig Retning, begynder Østkystens Skove, først Blommeskobbel, berømt for de smukke Oldtidsminder, saa Oleskobbel, Græskobbel, Fryndesholm, Fredskoven og — strækkende sig mod Nord — Nørreskoven. 10 km kan man her køre gennem Bøgeskov; snart skimter man Huse og Abildgaarde mellem Træerne, og til den anden Side ser man Glimt af Havet.

Kongen og Dronningen forsømmer aldrig den Køretur, naar de besøger os, og det er i Sandhed en kongelig Køretur.

Mod Nordvest dukker et Par af vore smukkeste Kirker, Egen og Notmark, op mellem høje Lindetræer. Mere vestlig snor Augustenborg Fjord sig som et lysende Baand udenom Slottet og Parken, og derude ligger Sønderborg og Dybbøl med Møllen som en hvid Søjle i Synskredsen —, det er Navne, der rummer de dyreste Minder i vor Historie.

Mod Syd er Landet mere jævnt end heromkring. Det er ogsaa den frugtbareste Del af Øen, og det siger ikke saa lidt —, for selv Tørken i Sommer har ingen Steder kunnet udviske det Præg af Frødighed og Frugtbarhed, vi ser omkring os.

Det første, vort Øje møder mod Syd, er en lang Række nye Gaarde — de røde Tage lyser i Solen —, det er en Del af de nye Brug, der er oprettet siden 1920. De har faaet Jord fra de store Gaarde, der strakte sig som et Bælte tværs over Øen.

Det var Hertug Hans den yngre, der i sin Tid nedlagde de daværende Landsbyer for at skaffe Herregaarde til sit ret talrige Afkom. Han havde 23 Børn, saa der skulde Jord til. Disse Byer er nu genopstaaet og har faaet de gamle Navne, og nu gror det paa de før saa forsømte Herregaardsmarker.

Kirken med det slanke Spir derude er Lysabild Kirke, og bagved skimter vi Kegnæs, der er forbundet med Als ved en smal Strimmel Land, der kaldes »Drejet«.

Alt dette kan vi se heroppe fra — og meget mere —, men det kan ikke beskrives. Det skal ses og opleves, og man vil forstaa, hvorfor vi Alsinger holder af vor Ø.

Et smukkere Stykke Danmark findes ikke.

Sp.:

Højskolepigerne har sunget for os —.

Nu vil vi høre lidt om deres Skole — og de andre Ungdomsskoler her paa Øen — af Forstander *Frede Terkelsen*:

Fr. T.:

Danebod Højskoles Tilblivelse er et Stykke alsisk Historie, som Alsinger og Sundvedboere udmærket godt kan være bekendt.

I Sommeren 1919 oprettede man to Udvalg, der kappedes om, hvem der først kunde faa oprettet en Højskole i Sønderborg Amt. Den ene Komité vilde have Skolen til at ligge paa Sundved-Siden — i Nærheden af Dybbøl; den anden foretrak Østkysten af Als. Den sidste gik af med Sejren, saa Skolen nu ligger midt paa Østsiden af Øen — syd for Nørreskoven og omtrent med den skønneste Udsigt over Lille Bælt til Fyn, Lyø, Ærø o. s. v.

Man købte den 1. Juli 1919 en tidligere Junkergaard og Færgekro ved Fynshav, det gamle Færge-Overfartssted til Fyn. En gammel Ladelænge med Kroport blev revet ned, og en statelig Højskole-Hovedbygning rejste sig i Stedet. Der blev dannet et Aktieselskab med en Bestyrelse paa syv Mand, der sidder endnu, og af dem gjorde især Formanden, Gaardejer *Hans Eriksen*, Almsted, et Kæmpearbejde for at skaffe Penge til Ombygningen. I første Omgang blev der tegnet Andele paa ialt ca. 100,000 Kroner. Senere er Tallet sat op paa 150,000. Jeg gad nok vidst, sagde Forstanderen, om der findes noget andet Amt i Danmark, hvor Befolkningen selv har bragt saa store økonomiske Ofre for at faa en Højskole sat i Gang.

Det er den danske Befolkning paa Als og Sundeved, der ejer Skolen den Dag i Dag. Vi, der har den Lykke at arbejde paa Danebod Højskole, er altsaa ikke kommet som Missionærer til et fremmed Land, der aldrig har haft Bud efter os; vi er kaldt hertil, og vi føler det stadig som en Styrke, ikke mindst i disse Tider, at vi har Befolkningen i Ryggen. Vi arbejder for — og vi har Ansvar for mere end os selv. Og Folk her paa Egnen veed og føler, at Danebod er deres egen Skole. Der er ikke noget Forsamlingshus her i Sognet eller i Nabosognet, saa Højskolen er ganske naturligt blevet et Slags Centrum i det folkelige Arbejde paa Midt-Als. Folk strømmer til, naar vi holder Aabnings- eller Slutningsmøder, eller naar vi fejrer de aarligt tilbagevendende danske Festdage. Ikke mindst Ungdommen kommer her baade til Møder og Kursus.

Paa forskellig Maade søger Danebod Højskole saaledes at udføre et kulturelt Arbejde til Gavn for Egnens Befolkning; men gennem Eleverne naar Skolens Arbejde ogsaa videre ud. Det, at Danebod ejes af Amtets Befolkning, betyder nemlig ingenlunde, at det kun er en Skole for Ungdom fra Als, Sundeved og Broager. Vi har været saa lykkelige altid at faa Elever fra alle Egne af Landet — lige fra Skagen til Krusaa og fra Tønder til Bornholm. Desuden har vi haft Elever fra syd for Grænsen, fra alle de nordiske Lande og flere andre Lande.

Gennem Opholdet paa en dansk Højskole i Sønderjylland oplever de udenlandske Elever *Danmark* — og maaske gaar det undertiden de danske Elever lige saadan. Gennem disse Egenes særprægede Natur og Historie møder de Danmark saa stærkt og varmt som faa Steder i Landet.

Til Slut vil jeg blot sige: I disse mørke Tider tror jeg, der er Brug for den danske Folkehøjskole som aldrig før. Højskolen vil gerne give Ungdommen Del i Folkets dybeste og rigeste *aandelige* Eje — og derigennem hjælpe den til at leve Livet *trods alt*. Og jeg er vis paa, at den Ungdom, der er »med de dybe Længsler velbekendt«, i den kommende Tid vil flokkes om Højskolen.

Sp.:

Nu har vi haft Lejlighed til at stifte Bekendtskab med den alsiske Historie og Natur — men Alsingerne selv, hvordan er de? Hvilke Skikke har de? Hvordan lever de?

Ja, det vil vi nu faa noget at vide om af fhv. Folketingsmand Christen Ernst Christensen — d. v. s. saadan siger man ikke hernede; her hedder det blot Christen Ernst, saa ved alle, hvem det er.

Ja, vi skulde jo saa tale lidt om Als og Alsingere, gammelt og nyt, maa jeg spørge, føler Alsingerne sig som Øboer eller som Jyder?

Chr. Ernst Christensen:

Ja tiltrods for, at vi ligger klods op ad den jydsk Runestav, som et ?tegn, saa tør jeg paastaa, at Alsingerne er Øboer i Sind og Skind, jeg har sagt, — uden dog at kunne belægge min Paastand med Bevis — at vi til at begynde med laa nede i den fynske Øgruppe og soppede i Vand til Bæltstedet som alle andre Øer, men saa fik vi Udlængsel, — vi gik ombord i Østersøens Vove, vi ankred op paa Jyllands Rhed, og var lige ved at gaa iland paa det europæiske Fastland, men saa fik vi pludselig en Indskydelse, vi betænkte os og blev liggende, og det viste sig at være heldigt. — »*thi derved blev vi noget for os selv*«.

I ældgammel Tid hørte vi til den danske Konges Øer og Lande, efter mange Omskiftelser blev vi et Hertugdømme, selv om det var lille, vi havde vor egen Biskop, ja, vi har endogsaa været Republik, men det varede kun saa kort, men noksagt, vi var noget for os selv, noget afgrænset, og derfor har vi ogsaa vor egen Nationalsang.

Sp.:

Ja den har vi jo lige hørt, og den synes I nok godt om —.

Chr.:

Ja om den hersker der altid den skønneste Enighed, den har truffet Als og Alsingernes Særpræg paa en Prik. Jeg tænker mig, at Sangeren er sejlet fra Fyn en herlig Sommerdag, han ser Øen hæve sig af Havet, omkranset af den herlige Bøgeskov, han ser Markernes grønne og gule Tavl, og de raske Børneklynger, der leger ved Stranden.

Sp.:

Der staar i Sangen om Bønderne, der grave. Als er vel fortrinsvis et Bondeland.

Chr.:

Ja vi er et gammelt Bondesamfund, her ligger de gamle Byer, som de har ligget fra den graa Oldtid, fra Mjels til Elstrup og Fjelby, som er nævnt ved Mageskiftet mellem Valdemar Sejers Sønner 1245, og mange af vore Bondeslægter har siddet i Aarhundreder paa den samme Gaard, dette giver jo en stærk Tilknytning til Hjem og Jord.

Sp.:

Dette maa jo ogsaa have paavirket Sæd og Skik paa Øen.

Chr.:

Ja, de gamle Skikke er jo jordgroet og knyttet til Overleveringen gennem Sagn og Folkeviser, og vi har som Ø været mere isoleret end det øvrige Land, og Traadene til det gammel-nordiske er stærkere her end de fleste Steder, men nu!

Sp.:

Jeg synes det lyder som et Suk.

Chr.:

Ja, Sæd og Skik og tildels ogsaa det gamle Maal gaar jo tabt, og det kan vel ikke være anderledes. Vi er et lille Folk, vi blandes og rystes sammen ved Biler og Baner, ved Foreninger og Møder, Skoler og Læresteder sliber Ujævnhederne af, og det gaar ud over Folkemaalene.

Sp.:

Der er vel endnu levnet nogle af de gamle Skikke. Folkefester og lignende.

Chr.:

Ja noget er der jo endnu tilbage, men selv om Alsingerne har festet, og de har forstaaet at feste som kun faa, saa er Tiden jo en anden, og Festerne har faaet et andet Præg. De store Bondebryllupper er blevet mindre.

Sp.:

Ja de var nok store?

Chr.:

Ja til mit var der over 300 Mennesker, der morede sig kongeligt i op til 24 Timer, for det var Heldøgnsbryllupper den Gang, ja de forstaar, at det var svært at skilles efter et saadant Samvær, og efter at vort »Selskabs-Skaal« var givet »da Capo« saa mange Gange. Ja noget er der jo endnu tilbage, thi skønt det er over 300 Aar siden Hans den Yngre forbød Alsingerne at gaa med Masker til Fastelavn, *saa klæder vi os endnu ud til Hellig Tre Konger*, og spiller de herligste Roller rundt i Landsbyen til Fryd for Unge og Gamle; og *vi stryger for Kaalen* som i min Barndoms Tid; naar det sidste Neg er bundet, saa er Høstfolkene blevet saa krasse, at de gaar løs paa Kaalen, hvis der ikke bødes med Æbleskiver og Drikkelse, og det er en festlig Forestilling, naar Høstfolkene søger at snigløbe Kaalen, og narre de udsatte Poster, og *vi raaber med Fokken*, naar det sidste Læs køres ind, og det er næsten ubegrænset, hvad der kan fyldes paa et Læs af den glade Ungdom, og paa de sidste Høstdage klinger Fok-Raabene ud over vor By og Egn og forkynder, at Høsten er bragt i Hus, og hjemme vanker der saa igen Æbleskiver og rød Punsj, der er mere uskyldig nu, end den var i gamle Dage.

Sp.:

Og Folkekarakteren?

Chr.:

Ja, det er jo ikke saa ligetil, men det har vel ikke kunnet undgaas, at vi er præget af den Idyl, som vi lever og færdes i. Naturen var gavmild, og vi fik noget af det lyse og lette, der præger vor Ø, men ved

Siden heraf er Alsingerne i Besiddelse af en udpræget Realitetssans, et flittigt Folk, stærkt hjemstavnsbundne, og knyttet til deres Ø, saaledes som det er udtrykt i Alsingervisens sidste Vers:

Den Ø jeg ej kan glemme,
jeg stedse skuer den,
thi der, der har jeg hjemme.
did gaar min Længsel hen.
Jeg elsker den saa saare,
var Verden mig tilfals
og frit jeg maatte kaare,
jeg valgte mig et Als.

Lambjerglund Strand.

II. Vestslesvig.

Dr. phil. Hilmar Ødum (Sp.):

Skal man have Udsigt her i Landet, er vi danske vant til at kravle op paa den højeste Bakke, vi kan finde, — højt op, for at faa Udblik over det Land, der »bugter sig i Bakke, Dal«. I Dag gør vi noget andet. Vi sætter os i det yderste Hjørne af Danmarks Hus, med Ryggen mod Muren. Ganske bogstaveligt sidder vi i Krogen længst ude mod Sydvest, mellem Tønder og Havet, og vi sætter os godt tilrette med Ryggen op mod Diget; ikke det nye, svære Havdige længst ude, men et flere Hundrede Aar gammelt Dige — Margrethediget —, der løber langs Vidaaen for at holde den pænt paa Plads og i Ave.

Faa Meter bag os, paa den anden Side af Aaen, løber Grænsen mellem Danmark og Tyskland, — den Grænse, der lidt længere ude i Rudbøl har faaet det besynderlige Indfald at slaa et Slag paa langs ned ad Landsbygaden, saa Husene paa den ene Side ligger i Danmark, paa den anden Side i Tyskland. Tættere kan Frændefolk vel næppe bo.

Saa lavt vi end sidder, har vi alligevel milevid Udsigt til alle Sider, for her er ingen Bakker. Marsklandet, som vi sidder midt i, er fladt som det Hav, der har født det; havde Menneskene ikke selv sat en Grænse ved at bygge Diger — »dertil og ikke længere« — vilde det være meget tvivlsomt, hvor Landet hørte op og Havet begyndte. Gennem Aarhundreder og Aartusinder bredte Havet sig ved Højvande ind over det flade Land og aflejrede millimetertynde Lag af fedt Ler, »Slik«. Millimeterne blev til Centimeter og Meter i Tidernes Løb, og Marskbønderne tog den fede Jord i Besiddelse. Hør, hvad Sakso siger om det:

»Dette Land har rige Marker og Kvæg i Mængde; det ligger lige ud til Havet og er saa lavt, at det stundom sættes under Vand ved Flodtid. For at hindre Søen i at trænge ind, ligger der Diger langs hele Kysten; men bryder den gennem dem, da skyller den hen over Markerne og oversvømmer Huse og Sæd. Ofte river Havet da Markerne op fra Grunden, saa der bliver Sø, hvor der før var Ager, og sætter Mulden af paa et andet Sted, hvor den tages til Indtægt af den, der ejer Jorden dér. Med Oversvømmelsen følger Frugtbarhed, saa Landet er en frodig Græsgang. — Markerne hegner Bønderne med Grøfter, som de sætter over med Springstokke. Deres Huse bygger de paa opkastede Jordhøje —«.

Det er dette Marskland, der milevidt breder sine Græsgange foran os, tildels dyrket som Korn- eller Roeager i den nyeste Tid, men

endnu hovedsagelig Græsgange med Horder af broget Kvæg, græssende og drøvtyggende dovent i Solen, mens de lægger det ene Kilo paa efter det andet. Godt at den slanke Linie ikke er indført for alle Vorherres Skabninger.

Marskens Bondegaarde ligger som Øer i Havet, kunstigt opkastede Øer — de saakaldte »Verfer« — med tæt Bepantning af Elm eller Poppel i Stedet for Koralløens Palmer. Og ud af hver af disse Lunde rager Gaardenes høje Tage, — støtte og solide Plade- eller Tegltage

Fra Marsken.

paa de nybyggede Længer, Tagrør (Marskens eget Produkt) paa de gamle Længer — skrævende og indsunkne i Aasen, som Ryggen paa veltjente gamle Malkekøer. —

Længere mod Nord hæver sig det tørre Land, *Geesten*. Det vil sige hæver og hæver, — det hæver sig lige netop saa meget, at man kan ane det, naar man ser nøje paa Markens gule Tav. Herinde var man nogenlunde i Fred for Stormfloderne, saa her ligger Bebyggelsen samlet i Byer: Højer, Møgeltønder, Tønder, eller Smaabyer som Ubjerg og Sæd, hvis Gaarde og Huse klumper sig tæt sammen paa smaabitte Sandbanker som Skibbrudne, der har fundet Redning paa et Skær.

Storm og Blæst stryger frit ind fra Havet, og i Byerne kryber Huse og Gaarde tæt sammen, dukker sig i en lun grøn Kappe af Træer og Haver; kun nogle høje Tage — ofte med en Storkerede — Vindmotorer og Kirketaarne rager op, — især de slanke Spir paa Kirkerne. Skov er her ikke meget af; fra vor Plads paa Diget ser vi kun en enkelt lav Skovbræmme lukke Horisonten mod Nord, — næsten i Flugt

med Parken omkring Schackenborg. Det er Skoven ved Gallehus, — Gallehus! Hellig Jord baade for de gamle og for os. Her fandtes Guldhornene.

Vi tænker os staaende i Gallehus, — en mere spredt bygget Landsby, omgivet af fattige Sandmarker. Landskabet er ikke bare jævnt — det er fladt — fladt saa langt Øjet rækker; tyndstraaede Kornmarker, Græsgange, Enge eller Heder. Bortset fra den lille Gallehus Skov og Draved (Skoven med de sjældne Planter) Syd for Løgumkloster findes der ikke Skov i hele dette Hjørne af Landet, kun Læplantning omkring Huse og Gaarde.

Men dejligt er her alligevel. Gaar vi ud ad de sandede Veje, gaar vi mellem grønne Grøftekanter, der ikke giver det østlige Danmark noget efter; de straalere paa den grønne Baggrund af den hvide Røllike, blaa Klokkeblomster og den høje gule Rejnfan, — og saa er Folk her ikke saa nidkære med at slaa deres Grøftekanter, som de er andetsteds; her er maaske Hø nok i Engene endda? — Og sætter vi os ned og lader Blikket vandre, møder det ingen Hindringer, der er vidt til Horisonten og højt til den blaa Himmelhvælvning. Der er intet der stænger ens Drømme — —.

Vi staar i Gallehus, ved de to Mindestene, der fortæller, at »her fandtes det første Guldhorn 1639« af Kniplersken Kristine Svendsdatter, og »det andet Guldhorn 1734« af Jerk Lassen.

Guldhornenes Historie kender vi alle, og vi kender ogsaa alle Oehenschlägers Digt. Husker De, hvordan han i de første Strofer paa kalder de gamle Tider?

I gamle, gamle
hensvundne Dage!
Da det straalte i Norden,
da Himlen var paa Jorden,
giv et Glimt tilbage!

Og Guderne svarer:

For de sjældne faa,
som vor Gave forstaa,
som ej Jordlænker binde,
men hvis Sjæle sig hæve
til det eviges Tinde,
som ane det høje
i Naturens Øje,
som tilbedende bæve
for Guddommens Straale
i Sole, i Violer,

i det mindste, i det største,
som brændende tørste
efter Livets Liv — —
— for *dem* lyder atter vort Bliv!

Digteren lader her sin egen Tid — vor Tid — længes tilbage efter et Glimt fra en bedre Verden, end den, vi lever i; og han giver selv det Svar, at denne bedre Verden skal aabenbare sig for den, der ikke er bundet af »Jordlænker«, det daglige materielle Stræb for Tilværelsen, — den, der har Blikket aabent for Skønheden i al det skabte, selv det mindste, omkring os.

Den Længsel tilhører dog vist ikke blot vor Tid; Menneskene og Menneskelivet har vel altid været det samme? Der er i hvert Fald næppe Tvivl om, at de gamle, som skabte og brugte Guldhornene, har været fyldt af de samme Længsler. De kostbare Horn med deres hemmelighedsfulde Billeder og magiske Runeindskrift var hellige Kar, der i en Gudsdyrkelse, hvis Former vi ikke kender, skulde hjælpe med til at hæve Menneskene ud over Hverdagen, op i en højere Verden — Gudernes!

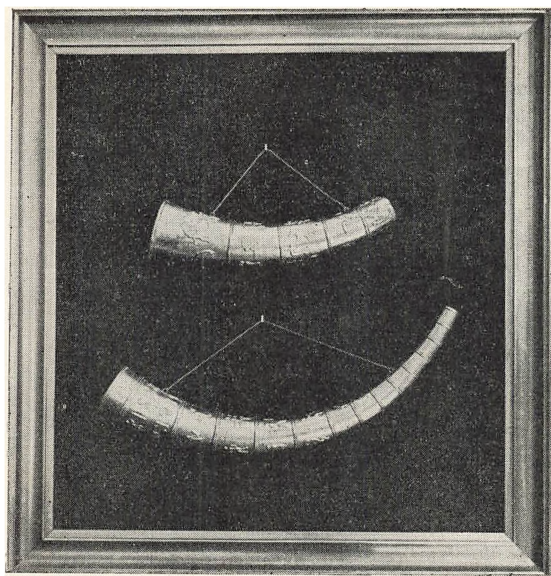
Saadan har det været gennem alle Tider. Mange af dem, der søger Lettelse eller Kræfter til at bære Dagens Byrde, søger Tilflugt i Æstetikens Verden, Poesi og Lyrik. Men der er ingen Jordbund for letvundet Lyrik i en Egn saa barsk som denne. Her er skønt, men her er ingen Chr. Wintherske Idyller i dette fattige, aabne Land, hvor man kun har Jorden under sig og Himlen over sig. Kampen er haard og Menneskene er nøgterne. —

Men de vide Udsyn og den aabne Himmel drager alligevel Tankerne opad; Vejen fra Jord til Himmel er mere lige for Folk, der lever her, end for komplicerede Bymennesker. De himmelstræbende Kirkespir over det flade Land er det rette Billede paa Livet her. — *Landet mellem Jord og Himmel — !*

Nu skal De høre en af Landets egne Digtere sige det; Fru Hansigne Lorenzen fra Ballum:

Hvor Ungersvenden lægger Haand paa Ploven
og pløjer dybt og godt den sorte Muld
og saaer sin Sæd med frejdig Hu og tænker:
End gemmer Slesvigs dyre Jord paa Guld.
Hvor Drengen gransker i de gamle Skrifter
og grunder stille ved sin Sagabog,
hvor Haabet grønnes, alt som Mindet tolkes
i Sagn og Sange fra vor Arnekrog.

Du tavse Land, hvor Kirkeklokkeklangen
blev som en Understrøm i Mandens Dyst,
selv om den tav — blev som en stille Kalden
i hver en dansk og vaagen Kvindes Bryst,
blev som en sagte Bøn i Hjertekamre,
som Kildespring i allerførste Vaar,
blev som et Sommersus i Foraarsskove,
ja som en Sang, hvor Barnets Vugge gaar.

Guldhornene fra Gallehus.

Sp.:

Nu fortæller Amtslæge Dr. *Lausten-Thomsen* os om *Tønder* — Hovedstaden i dette Land:

L.-Th.:

Det er Vidåen, der er *Tønders* hjerte; byen er opstået ved et vade-sted, og intet sted er der skønnere på hele egnen end på borgerdiget langs åens sydbred, hvor træerne spejler sig i det glidende vand, og synet svæver frit over marskengene sydpå mod Sønderløgum og vestpå over Ubjerg kirketårn på flyvesandsbanken. Derude bor friserne; kun et par mil imod sydvest, så skifter sproget til frisisk, lidt længere imod syd, og så råder plattysk; men rundt om *Tønder* tales der dansk. Gadeskiltene står på dansk og tysk, og selv om alle mennesker forstår og de fleste taler dansk, er det vel vidnesbyrd om en national grænse og

en ejendommelig historisk udvikling. Allerede 1243, da hertug Abel af Sønderjylland, Danmarks senere konge, giver byen købstadsret, er det den lybske lov, han lader råde, han knytter byens udvikling til tysk tanke og lader den ikke som andre sønderjydske byer have sin egen skrå.

Tønder og tønderregns historie kan ikke fortælles som en del af Danmarks historie og endnu mindre som en tysk købstadshistorie; snart påvirkes dens liv fra nord og snart fra syd og ikke sjældent over Vesterhavet, mest fra Holland. Der er et skib i byens våben, skønt den nu ligger milevidt fra havet; men Vidåen har været sejlbår, ad den gik de lastede både med uld og kød til Holland og bragte fliser, kryd-

Uldgade i Tønder.

derier, tobak og andre varer med tilbage. Og med skibene kom sikkert kniplingskunst og grundlag for senere tiders velstand.

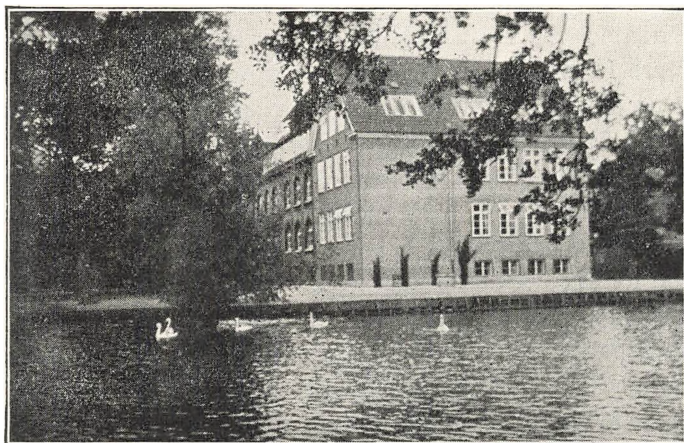
Byen lå i århundreder som et stridens æble mellem Danmarks konger og Holstens grever. Der var vej til Gottorps hertug og Lybæks retsvæsen som til Danmarks konge og Ribe bispestol. Reformationen kom sydfra, oplandet var dansk; kongerigske enklaver nåede til byens fod.

1553—55 byggedes det dige, der afskar Tønder fra havet, først blev Rudbøl og senere Højer havnens sted; men endnu er en gylden fregat på blå bølger byvåben.

Dog er byen præget af den tidligere søfart og af hollandsk indflydelse. Vel er slottet, det gamle Tønderhus, forlængst borte, som bl. a. hollænderen Michel de Hooge byggede på, men går man ind i museet, hvor slottet engang lå, møder man overleveringen, eller se på byggeskikken i hovedgaden — på indgangen til apotek og til Tønder landmandsbank, på Carsten Richtsens hus, gå ind i tandlæge Hansens forstue og købmand Hans Matthiesens gård, læg vejen om ad Uldgade

med de mange karnapper på gavlhusene, få billedet indpræget af minder om gammel velstand og borgerkultur, eller se, hvor roserne på hovedgaden står op ad hus ved hus, der værnes om minder, og der plejes ny skønhed. Det gamle får nyt liv i nye forhold, i Richtsens hus myldrer børn ud og ind til besøg på læsestuen eller lån af Tønder biblioteks mange bind.

Skønnest er Vidåen, få skoler ligger så smukt som statsseminariet og den til det knyttede folkeskole. Det er landets ældste og største seminarium, oprettet af provst Balthazar Petersen, der for 150 år siden

Statsseminariet i Tønder.

stillede sine penge i ungdoms tjeneste, og dets sydligste købstad-skole med over 400 danske børn. Det har været tysk seminarium, sprogligt delt, dansk seminarium, men aldrig har det været i vækst som i de senere år, hvor længe dets mure og høje træer end har spejlet sig i åen.

Lige over for ligger byens anlæg, naturligt føjende sig ind i alléernes række, i borgerdiget, til hvilket en række af byens bedste navne er knyttet fra Carsten Richtsen til fysikus Ulrich; men gaderne bærer legatstifteres navne.

I årtier op til verdenskrigen stod byen i stampe; efter 1920 er ny bydele groet frem, de gamle forskønnede og rensede, befolkningstallet er steget.

Lykkefølelsen derved trængte stærkere og stærkere frem i Tønder by i de sidste 20 år; vi kan jo ikke andet i dag end håbe og stole på, at den må vare, at der ud af en broget fortid må gro en god og dansk fremtid for den gamle vidåby.

Sp.:

Amtslæge Lausten-Thomsen fortæller videre om dette Lands anden Stad, *Løgumkloster*:

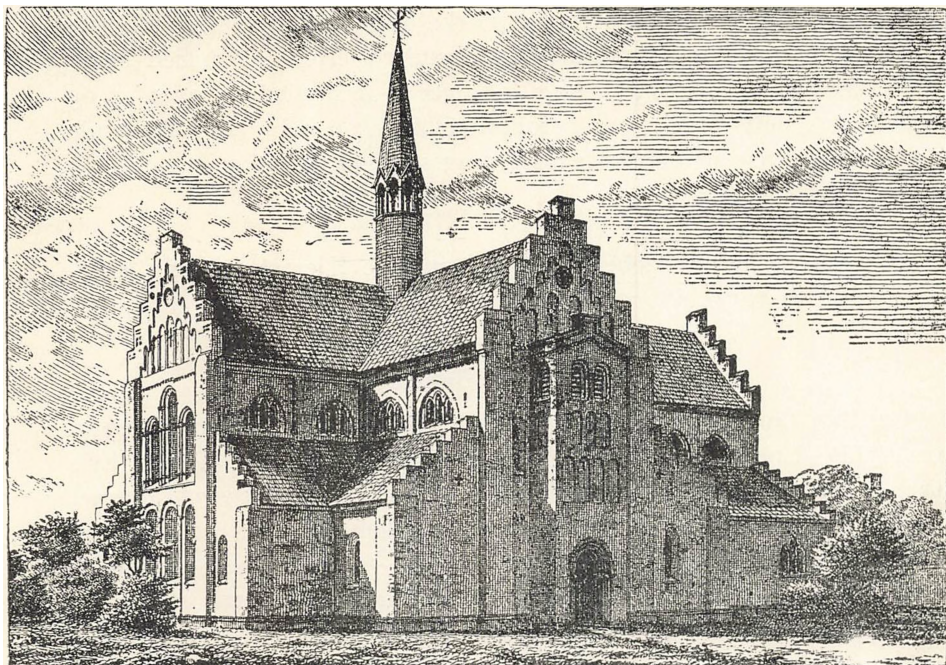
L.-Th.:

Løgumklosters kirketårn ses langt ude, milevidt fra alle sider, og vi vilde nødigt undvære synet af det i Vestslesvig. Og endda burde det ikke være der: det er en cistercienserkirke, der er tale om, og den måtte oprindeligt hverken have tårn eller spir, har næppe heller haft det, da den først byggedes i første halvdel af trettende århundrede. Det var i 1173, at en flok cisterciensermunke flyttede fra Seem ved Ribe til ådalen ved Løgumkloster, byggede mølle og dyrkede land i læ af Nørre Løgums bakkedrag. Landskabet svarede til de krav, munkeordenens opretter, Bernhard fra Clairvaux stillede: »I dalene er der frugtbarhed. Der hersker yppig vækst; der finder man de fulde aks; der vinder man hundredfold frugt; der er ydmyghed og åndelig fylde«. I næsten fire hundrede år færdedes så her munke og lægbrødre, opdyrkede marker, byggede i Løgum — locus dei, guds sted — deres kloster og deres kirke, skabte et af Danmarks ædleste og stolteste bygningsværker, anlagt med fransk forbillede, påvirket fra anden dansk bygning, tilpasset efter stedet; bygmestrene har, siger museumsarkitekt *Schmidt* »bearbejdet og anvendt de fremmede motiver og skabt en kirke, som vi vedkender os som dansk, men som dog har sit særpræg blandt Danmarks kirkebygninger«.

Lidet har der vel i senere tider været tilbage af munkenes ydmyghed, da klosteret blev den store jordejer; men et dansk kulturcentrum skabte de, i nær forbindelse med Ribe bispestol, med det skånske morderkloster i Herrevad og videre ud til ordenens franske hovedsæde. Folkets åndelige vejledere blev også dets lærere i landbrug og håndværk, købte bøndernes produkter til klosteret, så byen vokse op om den store markedsplads, der kranset af — heldigvis idag — fredede linde skabtes nord for klosterbygningen.

Reformationen fordrev munkene, men *kirken* blev, i vore dage ført tilbage til ren og skønneste skikkelse ved et arbejde, der begyndtes af den tyske arkitekt Eggeling i 1913 og fuldførtes i 1926 af den danske arkitekt Lønborg-Jensen. Det tilstødende kloster har ligeledes kastet tidens overtræk af sig, og når dets restaurering er færdigt, bør Løgum blive et valfartssted for mennesker, der elsker gode minder og skønne gamle bygninger.

Efter klostrets ophævelse i 1548 blev dets gods et særligt amt: Løgumkloster amt, først under hertug Hans, så under Holsten-Gottorp. Den nationale omskiftning mærkedes: først de danske munkes

Løgumkloster Kirke.

indflydelse, så hertugernes tyske påvirkning; men under skiftende kår holdtes stadigt de store markeder under de gamle lindetræer, størst bartholomæusmarkedet, der samlede menneskemængder fra hele Vest-slesvig. Lejedes der tyende, krævede det straks »fri til Kloster marked«, man regnede tid efter Bartholomæus som efter Persdag og Mikkel-sdag.

I 100 år garnisonsby — fra 1714 til 1814 — under indflydelse fra syd og nord, men dog grebet af eller midtpunkt for åndelige bevægelser; skellet var forlængst faldet imellem »her i verden — og så i Kloster«. Flækken lå efter klosterets død rundt om den levende kirke. Måske var det i kirke- og klosterskygge, at Brorson sang om de ydmyge steder; han boede i det 1614 vest for kirken med dette sammenbyggede slot; kanhænde også den stærke pietistiske bevægelse for godt 100 år har nogle af sine rødder så langt tilbage. Jerusalems- og hedningemissionærer udgik fra Løgumkloster. Imellem de to slesvigske krige tog en folkelig og kirkelig frihedsbevægelse navn efter flækken, selv om »Klosterbrødrene« især stammede fra grundtvigske kredse i Tønder, Lø og Nørre Rangstrup herreder.

I verdenskrigen lå store fangelejre i Løgumkloster; nu hviler russiske, franske og belgiske krigsfanger i en lund sydøst for byen, og op ad kirkegårdsmuren står der i et lille anlæg mindstene for byens egne

faldne børn. Skiftende kår, lyse og mørke tider, men en levende bevæget historie, medens klosterkirken århundred efter århundred løfter sine stærke røde mure og sit høje tag over å og mølledam, over by og Vestslesvigs slette og over en befolkning, der som hele den omgivende landsdel har vist sit danske sindelag og sit trofaste åsyn.

Sp.:

De hørte Rektor Egeberg Jensens smukke Hjemstavnsang, skrevet mens han var Lektor i Tønder.

»— Vest paa Mindet stedse taler
om Hans Schacks og Rantzaus Virke« ?

Ja, om Rantzauernes Virke er kun Mindet tilbage. Over de lavtliggende, tørvfyldte Enge hæver sig en Klynge forblæste, mørke Træer, hvis Kroner fletter sig ind i hinanden for at skærme *Trøjborg*. Kommer man over den yderste Voldgrav og ind mellem Træerne, ser man en smuk Renaissanceborg hæve sine høje Mure, — og saa faar man pludselig et Shock, naar man opdager, at Vinduesaabningerne stirrer en tomt i Møde som blinde Øjne: Borgen er en Ruin! Kun den ene Mur hæver sin døde Facade; Resten er borte; over Fundamenterne af den firfløjede Gaard breder sig Krat, Nælder og Humleranker, mens smaa blaa Torskemund klatrer rundt i Murenes Fuger —.

Trøjborgs Historie er vævet intimt sammen med hele Landsdelens Historie og Historiens Navne; men denne Ruin er alt, hvad der er tilbage af den Borg, Daniel Rantzaus Bror, Peter Rantzau, byggede i 1580.

At denne Verdens Gods og Rigdom er Forfængelighed, der staar for Fald, vidste Peter Rantzau dog godt. Hvor engang den indre Borgport stod, ligger endnu den smukt udhuggede Stentavle, han satte over Portalen, og herpaa læser man blandt andet paa Latin Indskriften:

Alt er Forfængelighed.

Skatte du samler, og Borge du bygger, som dø du ej skulde.
Død du i Morgen ej ved, hvem der ejer dit Gods.

Borgen stod indtil 1854, da den daværende Ejer, Storbonden Knud Knudsen, lod den rive ned, efter forgæves at have tilbudt Staten den til Køb. Traditionen siger, at han rev den ned for at hans Børn ikke skulde faa Herremandsnykker! — Fra den mere beskedne Ladegaard i Læ af Parkens Træer, hvor han og hans Slægt siden har boet, udgik imidlertid et betydningsfuldt, nationalt og religiøst Vækkelsesarbejde; og saadan kom der altsaa stadig noget godt ud af Peter Rantzaus Rigdomme; — noget nærmere ved Jorden ganske vist, men maaske alligevel nærmere ved Himlen. —

Endnu mere gik det dog tilbage for Trøjborgs Genbo paa den

anden Side Engen, *Kogsbøl*. Af denne Borg er der i Dag ikke andet tilbage end græsklædte Rester af Volde og Grave. Ogsaa det var engang en stor Gaard i Slægten Rosenkrantz's Besiddelse. Til Kogsbøl er knyttet Historien om en Adelsmand, der svigtede sin Stands Forpligtelser: Kristoffer Rosenkrantz, der af Christian IV dømtes fra Liv og Gods for Dokumentfalsk! Vi kender alle Marstrands Billede i Christian IV's Kapel i Roskilde Domkirke: Kristoffer Rosenkrantz fældes ved Hjælp af Vandmærkerne i det falske Gældsbrev.

Hans Schacks Virke, derimod, er mer end Minde! I Møgeltønder ligger *Schackenburg*, Middelalderens Møgeltønderhus, — Kronens — især Dronning Margretes — faste Borg; sammen med Trøjborg Tyngdepunktet i de kongerigske Enklaver.

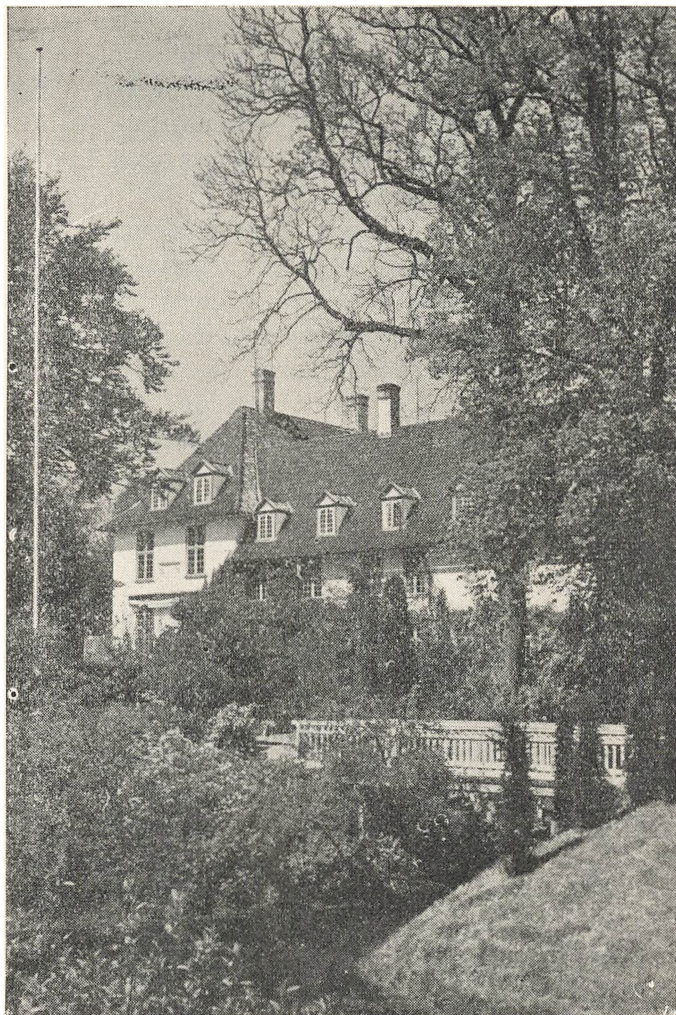
Da Danmark var i Fare under Svenskekrigene, var det Rigets Feltherre Hans Schack, der forsvarede København og slog Svenskerne ved Nyborg. Som Belønning fik han 1661 overladt Møgeltønderhus, der siden blev til Grevskabet Schackenburg. Hans Schack opførte det nuværende smukke Slot, der ganske vist senere ombyggedes i Rokoko-Stil, og hans Efterkommere har siden været Landet lige saa gode Tjenere, som deres Stamfader. Meget godt er udgaaet fra Slottet, — sidst vil Sønderjyderne vel glemme, at den sønderjydske Salmebog blev til paa Schackenburg, i Aarene før 1890, under Ledelse af Videnskabsmanden Hans Schack, den nuværende Lensgreve, Amtmand O. D. Schack's Far.

Sammen med Schackenburg hører uløseligt den hyggelige By, Møgeltønder, Byen med Landets smukkeste Landsbygade. I den store Kirke findes (foruden det grevelige Kapel) forresten ogsaa en Mindetavle over en anden af Københavns tapre Forsvarere under Svenskekrigen: Studenternes Anfører Lave Hansen, der senere kaldtes til Præst i Møgeltønder af sin gamle Feltherre.

Nu skal De høre Valdemar Rørdams Digt om Schackenburg:

Vidunderligt kan Solen skinne
paa Grænsen mellem Marsk og Mark.
Da lyser under grønne Linde
den hvide Borg med Rosenpark.
Men hvirvler Slettens vilde Vinde,
da gyser Borgen, knejser barsk
mod Havet, som har ondt i Sinde
paa Grænsen mellem Mark og Marsk.
Da piskes nøgne Gaardens Linde,
i eet udflyder Hav og Land,
og Angsten bliver mer end Minde.

Det føles, her er Stormflods Strand.
Da er der koldt og ensomt inde. —
Hold Stand, du hvide Borg, hold Stand!
Vidunderligt kan Solen skinne
kun i et tabt, og vundet Land.

Schackenborg Slot.

Sp.:

Nu staar vi ved *Randerup Kirke*, lidt Syd for *Skærbæk*. Kirken og Skolen ligger for sig selv paa en ganske lav Banke, der kun hæver sig ubetydeligt over de solflimrende Marskenge, der strækker sig til alle Sider. Langt ude mod Vest slutter Havdiget som en skarp, lige

Linie Horisonten, og langt ude mod Nordøst lukker et blaat Højdedrag for Synet, — og endnu længere ude mod Sydøst ser vi Løgum Klosterkirkes karakteristiske Silhuet over Sletten.

De blaa Bakker krones af Oldtidshøjene, og Navnet paa en af de højeste, Vognshøj, siger os, at det i den graa Oldtid var et helligt Sted; man steg op, saa højt op mod Solen og Himlen som muligt. Senere hen, i Middelalderen, byggede man sig opad med den skønne Klosterkirke, en Lovsang i Sten. Men senere endnu lærte vore Salmedigtere os, at heller ikke *det* var nødvendigt; Vejen til Himlen kunde udgaa selv fra den laveste Plet.

Her, hvor vi staar, laa i sin Tid, Side om Side med Kirken og Degneboligen den Præstegaard, hvor *Hans Adolf Brorson* fødtes. — Og nu vil Seminarieforsøger *Morten Bredsdorff* fortælle os om Digteren.

Morten Bredsdorff:

For snart halvtredje hundrede Aar siden færdedes her i den lille vestslesvigske Landsby Randerup, med de lave, forblæste Huse midt paa den brede Marsk tre Præstesønner. Folk kaldte dem »det sjældne Kløverblad fra Randerup«, for de var alle mærkeligt begavede, med Sans for Musik og Studier. Fra den lavloftede Præstegaard klang søde og fine Violintoner ud i den stormfulde Høstaften, naar Sønerne var hjemme. To af dem gik den lige Vej over theologiske Studier til sønderjydske Præstegaarde i Bedsted og Mjolden. Den tredje, en svagelig og følsom Dreng med fine, lidt vege Træk, fulgte Brødrenes Vej over Ribe Latin-skole til Københavns Universitet. Paa Borchs Kollegium boede han Dør om Dør med den vidtberejste Ludvig Holberg. — Men *Hans Adolf Brorson* og Holberg, de to største Navne i hin Tids Aands-

Brorsons Mindestøtte ved Tønder Kirke.

liv, havde kun Kærligheden til den søde Violin fælles, ellers gik de vidt adskilte Veje og kendte ikke hinanden.

Brorson var længe om Studierne, han savner Næring i den ortodokse Lutherdom, musicerer og æstetiserer, og mismodig, dybt i Tvivl om sit Kald, vender han hjem til sit kære Vestslesvig. Som Huslærer paa Slottet ved den gamle Løgumkloster Kirke møder han saa den pietistiske Strøm, som i brede Bølger, med Salmesang, gudelige Forsamlinger og den levende Tro i Hjerterne fra sine Kildespring paa Sachsens og Thüringens frugtbare Skraaninger er paa Vej mod Nord. I Højst prædker Johs. Ewalds Far med inderlig Veltalenhed ud af denne Aand, og nu oplever den unge, tungsindige Mand, at Kristendom er Liv og ikke Lære, at »et Kvintin levende Tro i Hjertet er mere værd end en Centner dogmatisk Viden«, som Pietisterne sagde. Over den flade og klæge Jord med dens Kulde og Mørke hvælver sig en mægtig Himmel med hvide Skyer og blinkende Stjerner, et uendeligt Rum for den dybe Længsel, der fylder hans bedrøvede Hjerte og gør det uroligt, indtil det finder Hvile i Gud.

Nu kan han omsider afslutte sine teologiske Studier, og 1722 blev Brorson Sognepræst her i Faderens og Farfaderens Kald. Faa Aar senere faar den dygtige Præst og Salmedigter Schrader i Tønder Øje paa Landsbypræsten i Randerup. Han trænger haardt til en Hjælper for den forsømte danske Menighed i Tønder og Emmerske, og saa kommer Brorson til Tønder som Tredjepræst ved Kristkirken med det luftige Spir, der stræber saa dristigt til Himmels over det tunge Kirkeskib. Her brød hans Digterevene igennem, og selv om han siden kom til Ribe som Biskop, er Brorsons Navn og Gerning dog især knyttet til Marskens gamle kønne By.

Her har de samlet sig om hans Prædke stol i de tidlige Morgner, Gamle og Unge, Handelsmænd og Bønder, Kniplingekræmmere og Studeprangere, og mange maa have glædet sig over hans hjertevarme, inderlige Tale og hans klare og rene Sprog. Det Sprog skulde de nu ogsaa faa Lov at synge i Kirken og i Hjemmene, og som en Gave til sin Menighed var det, han i 1732 begyndte at udsende sine smaa Salmehefter, den første med Titel: »Nogle Julesalmer, Gud til Ære og kristne Sjæle, især sin elskelige Menighed til Opmuntring; til den forestaaende glædelige Julefest enfoldig og i Hast sammenskrevne af H. A. B.«, samlet tilsidst i en hel Salmebog, »Troens rare Klenodie«, som »den sjældne Perle« hed i Datidens Sprog.

Om dette lille Hefte med de 7 Julesange, et Par Nytaarssalmer og en Paaskesalme kan Elskere af det danske Sprog med Sandhed sige, som der siden blev sagt om de to Guldhorn derude fra Gallehus: »Da klinger i Muld det gamle Guld«. Thi her lyder det danske Sprog saa

rent og purt, saa smidigt og klangfuldt, at man næppe forstaar, den lille Bog er samtidig med Peder Paars og Erasmus Montanus.

I Hast er disse Vers dog næppe sammenskrevne. Snarere har en frodig og fornem Lyriker med Omhu og Selvkritik valgt det bedste ud af en større Samling Vers, hvori hans Sjæl, som næsten overalt i Brorsons Salmer, fører Enetale med Gud. Om det indre Pres i en saaret Sjæl, der har gjort ham til Digter, taler han aabent:

»Naar Hjertet sidder mest beklemt,
da bliver Frydens Harpe stemt,
at den kan bedre klinge,
og knuste Hjerter føle bedst,
hvad denne store Frydefest
for Glæde har at bringe«.

Og Rosen i Vinternatten, det gamle Billede paa Jesus i Verden, er her genskabt i et kraftfuldt og inderligt dansk Sprog:

Lad Verden mig alting betage,
lad Tornene rive og nage,
lad Hjertet kun daane og briste,
min Rose jeg aldrig vil miste —

for nu har han funden den yndigste Rose, blandt stive Torne og forhædede Tidselgemytter, en levende Vækst, Guds Søn.

Julens Salmedigter blev han som ingen anden, nu synges de gamle Tøndersalmer i hver dansk Kirke ved Juletid. Ellers er det jo mest Længsel og Forventning om salig Befrielse fra Jordelivets Trængsel, hans Sjæl er som en værgeløs og spæd Vindharp, der toner ved den svageste Berøring. Men Tungsinde og Livsangsten giver Sølvklange i Sproget, fordi hans Fortrøstning til Himlen over denne Jord er saa urokkelig.

Der er i Brorsons Salmer en Februarstemning, som kendes af alle Marsklandets og de taagede Vesterhavsegnes Beboere, den stærke, næsten overspændte Foraarslængsel, netop naar Vinterkulden og Stormene tager fat paany. I de Højsangstoner, hvori Brorson som de andre Pietister saa gerne klæder sin religiøse Længsel, taler Kristus til Sjælen som Salomon til sin Elskede:

Mens Luften er endnu saa fuld,
af Vintersneens Gysekuld,
hvi lukker du da Vindvet op?
Og stirrer alt mod Skyens Top?
Hvi gør du det saa tit,
min Sulamit?

Og stærkere lyder det i den gamle Vekselsang, som har trøstet mange skræmte Sjæle, ogsaa under andre Kaar end dem, Brorson tænkte paa:

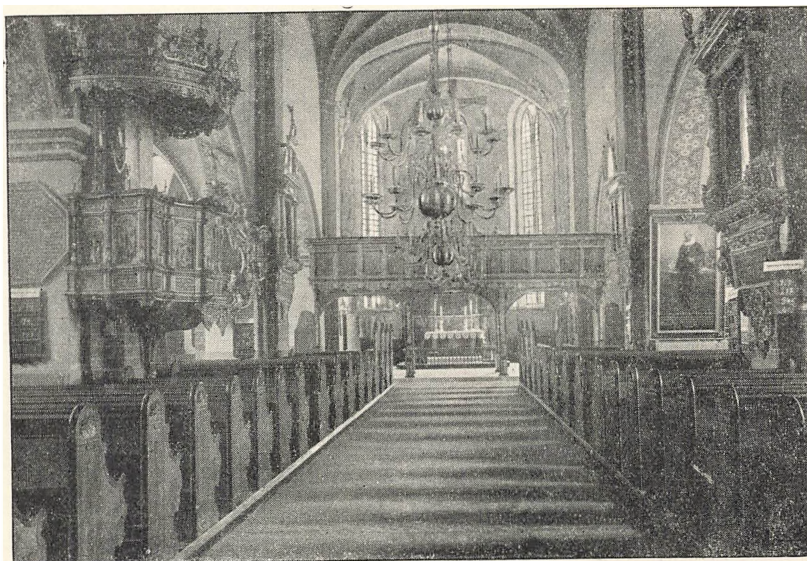
Her vil ties,
her vil bies, mit svage Sind.
da skal du hente, kun ved at vente,
kun ved at vente, din Sommer ind!
Trange Tider langsomt skrider,
det har den Art.

Og saa toner Længslen ud i den store glade Forundring over Skabningens Mangfoldighed, naar han en Foraarsdag gaar ad Sommerdiget langs Vidaaen og hører den store Jubel ud over de grønne Marskenge:

Hvad skal jeg sige, naar jeg gaar
blandt Blomsterne i Enge,
naar Fuglesangen sammenslaar
som tusind Harpestreng.

Eller han ser Marskengenes Kumuluskyer og Aabenbaringsborgens Drømmesyner i et over det hvide Land med den vældige Himmelpoppel:

Den store hvide Flok vi se
som tusind Bjerger fuld af Sne —

Tønder Kirke.

Dybt rodfæstet, som han var i dansk Sprog og aandelig Arv, stod Brorson da i Grænselandet og tog imod den kraftige Strøm af religiøs Inderlighed, som dengang vældede op under den lutherske Ortodoksis Skrogis. Han forstod at vælge og vrage blandt de mange fremmede og undertiden farlige Tilskyndelser, at omsmelte og ompræge Pietismens inderste Væsen, saa det ret kunde gaa i Dybden i danske Sind. Hans egne Salmer kaldes med rette Sønderjyllands bedste Gave til det øvrige Land.

Og det har vedkendt sig dem. Selv om den Evangelisk-Kristelige Salmebog forkastede dem alle, levede de hernede videre i Pontoppidans gamle Salmebog og dukkede op igen. Oehlenschläger kendte og elskede Brorsons Salmer og kunde med sin klangfulde Stemme fremsige »Den yndigste Rose«. H. C. Andersen glemte ham ikke, og i Eventyret om Snedronningen toner Brorsons blide Stemme bestandig igennem, indtil det kolde Rige smelter:

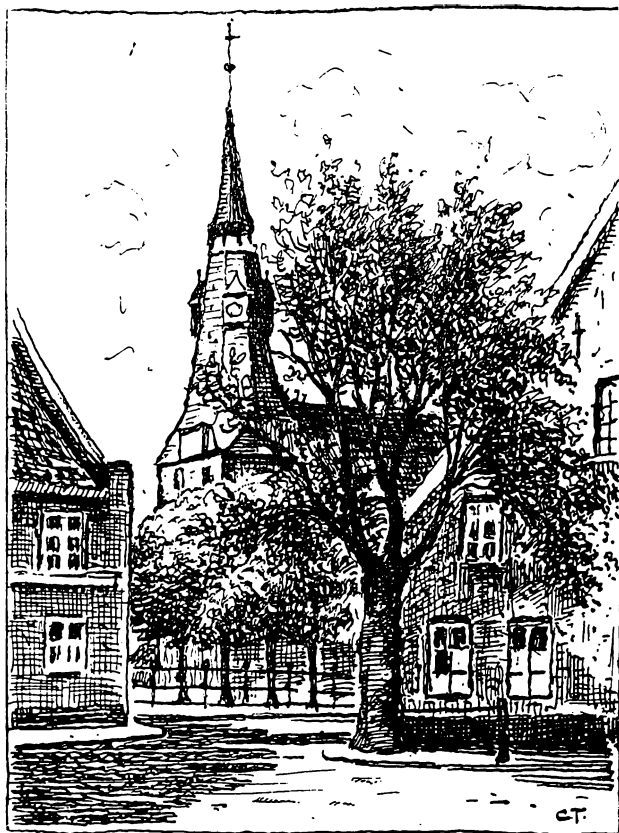
Roserne vokser i Dale,
der faar vi Barn Jesus i Tale.

Men her fra Vestereggen gaar Tanken til en anden dansk Mand, Søren Kierkegaard, der vel ikke er født i disse Egne, men hvis indre Liv dog er mægtigt bestemt af dybe Slægtsindtryk i en beslægtet Egn mellem en barsk Jord og en høj Himmel deroppe ved Skjernaen. I sin uafsladelige Kamp for at vække Uro i Retning af Inderlighed fandt han Hjælp hos Brorson. »Saadan Salmer«, sagde han, »læser man hjemme til sin Opbyggelse«. Og paa sin Gravsten bad han dem skrive det brorsonske Vers, der rummer hele Pietismens Stemning, den Overladenhed, som det hed i Datidens Sprog, eller Hengivelse i Guds Vilje, som alene kan trøste i en mørk og forvildet Verden:

Det er en liden Tid,
saa har jeg vunden,
saa er den ganske Strid
med eet forsvunden.
Saa kan jeg hvile mig
i Rosensale
og uafsladelig
min Jesum tale.

Hans fjerne Stemme taler til os endnu. Her i hans egen Hjemstavn med den barske store Natur, mellem det graa Vadehav og Bakkelandet, klinger det hjemligt og trøstende, naar han mod Aften synger:

Nu Solen bag det mørke Hav
sin gyldne Straalepragt
har ned i Dvale lagt;
nu Verden mørknes som en Grav,
og Jordens Humlebo
er stille og i Ro.

Tønder Kirke.

Sp.:

Randerup Kirke er lav og beskeden, omend ren og ægte i alle Linier; det virker som Historiens Ironi, at Kirken paa Brorsons Fødested ikke engang ejer et Orgel. Men at man ikke har glemt at synge — det skal De nu høre af Skolebørnene i Randerup.

Sang af Børnene: Op al den Ting, som Gud har gjort.

Sp.:

Randerup Kirke ligger udsat, lige paa Randen af den lave Marsk. Stormfloder og Ildsvaade ødelagde Brorsons Præstegaard. Den er bor.

te, men Skolen staar her endnu. Og ved Siden af os staar en over 70-aarig Mand, gamle Lærer Petersen, der har haft sin Barndom her i Randerup Skole.

Sig mig Lærer Petersen: Dette med Brorsons Minde her paa Eggen, er det andet end noget, man siger, saadan rent digterisk —?

Lærer Petersen:

Ja, det er det. Jeg husker endnu i min Barndom, hvordan Indflydelsen fra Brorson til stadig prægede Livet her. Det blev betragtet som en Selvfølge, at i det mindste een fra hver Husstand overværede Gudstjenesten. Og om Eftermiddagen kom vi Drengene tit paa Besøg hos en af de gamle Gaardmænd her i Sognet. Saa sagde han altid: »Sæt jer ned Drengene«, og saa læste han Dagens Prædiken op af sin Huspostil, og bag efter sang vi en af Brorsons Salmer. Naar det var gjort, kunde han godt spøge og more sig med os unge.

Sp.:

Ja, naar en Mands Indflydelse holder sig saa længe, kan man jo nok forstaa, han maa have været en stor Personlighed, ogsaa i sit daglige Arbejde. — Men saa en anden Ting: Kan De huske de gamle Dage, før Havdiget blev bygget, Lærer Petersen?

Petersen:

Ja, det kan jeg. Spændende var det for os Drengene i den gamle Degnebolig, naar om Efteraaret Stormen kunde føre Havet ind over vore Marker og omringe vort Hus, som laa ensomt en 5—8 Minutters Gang fra selve Byen. Da kunde det nok hænde, at Far kaldte paa Drengene: Vi maa ud og se at faa Faarene og Kreaturerne hjem, thi vi faar nok Flod i Nat. Det var nu ikke saa helt let at finde dem en bælgmørk Oktobernatt. Det skete engang, at det ogsaa gav et stærkt Tordenvejr. »Naar der nu kommer et Lyn, kan vi da se, hvor Faarene ligger«, raabte Bror Niels.

Sp.:

Hvor højt kunde Vandet stige under en saadan Stormflod?

Petersen:

Den højeste Vandflod, jeg kan huske, var i Aaret 1881 den 16. Oktober. Da levnedes Havvandet kun en smal Gang paa et Par Meter omkring Huset. Nogle faa Skridt fra Degneboligen brølede Havet, og Skumsprøjt stod op paa Vinduerne. Far talte om, at hvis Stormen holdt ved til næste Flodtid, maatte vi se at komme over til Kirken, — dog, Vinden flovede af, og Vandet sank, men rundt omkring Huset

flød det med Vandtrug, Ledstolper o. a. fra Markerne, ja selv store Stude fra Ballum Enge kom svømmende helt op til Huset. Naar de først følte Fodfæste under sig, var de ikke til at rokke af Stedet. Ogsaa Harer flygtede for Vandet op til den smalle Gang omkring Huset. Min Bror kunde med Hænderne gribe 3, men til sin store Sorg maatte han paa Faders Befaling aflevere dem alle til Jagtforpagteren, ja endog Skindet af dem, han allerede havde flaaet, maatte med.

Sp.:

Kunde det komme pludseligt, ligesom naar vi andre nu skal i Kælderen?

Petersen:

Ja, engang kom en voksen Pige fra nærmeste Gaard styrtende ned til Skolen, rev Skoledøren op og raabte: »Thomes ska stræw aa kom hjem, for æ Flod kommer«. Det kan nok være, der blev Røre i Skolen; Børnene styrtede ud og hjemad. De naaede velbeholden hjem, før Flo- den indhentede dem. Det kunde jo ogsaa for Degnefamilien være blevet en ukærkommen Tilvækst til Familien paa 40 Børn for flere Dage. Brødet var nok sluppet op. Da Vandet efter et Par Dage var sunket noget, kom en ung Mand vadende ned til Skolen for at spørge, om vi ikke manglede Brød i Huset.

Sp.:

Ja — nogen tryk Tilværelse har Marskbonden altsaa ikke ført i gamle Dage, men efter Anlægget af de svære Havdiger i de seneste Menneskealdrer skulde den største Fare, nemlig Faren for Havet, være nogenlunde fjernet. Men derfor har man ikke lagt Hænderne i Skødet og ladet alting gaa som i gamle Dage. Det største Fremskridt har fundet Sted i Marsken ved Tønder, og her staar nu et Par af de Mænd, der bedst kan fortælle os om det: Ingeniør Claudi Westh, der er Leder af Statens Jordlovsudvalgs Kontor i Tønder, og Gaardejer Mathias Jepsen fra Rørkær, der er Medlem af Digelagets Bestyrelse. — Hvad er det egentlig, der er sket i Tønder Marsken i de senere Aar, Ingeniør Westh?

Ingeniør Westh.

Ja, den dygtige Marskbonde, der havde beskyttet sit Land mod Havets Angreb og Oversvømmelser, var stadig plaget af store Vinteroversvømmelser fra de mange store Vandløb, der samles i Vidaaen — Danmarks tredjestørste Vandløb — og som fra den højere liggende Geest fører Vandet fra over 1200 km² ned i den flade, lave Marsk,

der kun hæver sig omkring 1 m over Havets Middelvandstand, medens Havets Stormflodshøjde kan blive indtil 4,5 m over almindelig Vandstand. Naar Stormfloderne lukkede Sluserne ved Højer og hindrede Vidaaens Afløb til Havet, blev store Dele af Marsken sat under Vand. Beboerne besluttede derfor at søge gennemført et af Ing. Ulrich Petersen udarbejdet Projekt for Marskens Afvanding, og i 1925 opnaaedes fornødent Statstilskud hertil, hvorefter Arbejdet udførtes i Aarene 1926—30.

Sp.:

Afvanding — det vil altsaa sige Befrielse for Aavandet, ikke for Havvandet. Hvordan kan man da gøre det, naar Havet udenfor saa tit staar højere end selve Marsklandet?

Westh.:

Arbejdet bestod i: for det første at lukke Vandløbene paa deres Forløb gennem Marsken inde mellem høje Diger paa en Strækning af 80 km, saaledes at Oversvømmelse hindredes, og for det andet at løfte Vandet fra selve Marskfladen og de tilstødende lave Arealer, ialt ca. 14000 ha, op i de inddigede Vandløb. Det sker ved 4 store Pumpestationer, der ialt kan bortpumpe 15 m³ i Sekundet, en Vandmængde, der svarer til, at en almindelig Dagligstue kunde fyldes paa 2—3 Sekunder. Vandet føres til Pumpestationerne ad store og smaa Kanaler med en samlet Længde paa 260 km.

Sp.:

Det maa da have kostet mange Penge?

Westh.:

Arbejdet kostede 6 Mill. Kr., hvoraf Staten betalte de ca. 4 Mill. og laante Lodsejerne de sidste 2 Mill. Men saa var man ogsaa Herre over Vandstanden og kunde frit anvende Marskens rige Jord efter eget Ønske.

Sp.:

Og hvorledes tager denne Forandring i Arbejdet og Levevilkaar sig nu ud fra Marskbondens eget Syn paa Sagen. — Det kan De vist fortælle os, Gdr. Jepsen?

Gdr. M. Jepsen:

Ja Forandring er der sket paa mange Maader. Før Afvandingen stod store Arealer 6—7 Maaneder under Vand. Enkelte Veje i Marsken

var ufarbare om Vinteren, ja selv Hovedlandevej Nr. 8 mellem Tønder og Rørkær er enkelte Gange blevet sat under Vand. Samfærdsel i Marsken var i det hele taget meget besværlig. Ejerne af enkelte Gaarde, der kun laa 200 m fra hverandre paa hver deres Værft, maatte benytte Baade som Færdselsmiddel, og særlig galt var det om Vinteren, naar Isen hverken kunde bære eller gennemskæres af Baadene.

Alle disse Vanskeligheder er nu overstaaet. Vejene kan jo nu befærdes hele Aaret rundt. Ved Afvandings Gennemførelse fik Landbruget i Marsken og de lave Geestarealer paa Tønderegnet store Muligheder, men desværre kom disse Muligheder paa et Tidspunkt, da den økonomiske Krise var paa sit højeste. Kornpriserne gik ned til 8—9 Kr. og Fedekvæg til 20 Øre pr. kg. Bønderne tabte mange Penge, Driftskapitalen blev for lille, Bygningerne for smaa og Arealerne for store til at udnytte de skabte Muligheder.

Sp.:

Det vil altsaa sige, at der nu skulde være Mulighed for at dyrke Marskjorderne paa den samme Maade som al anden Agerjord? — Men det forekommer mig da, at man ogsaa før Afvandingen kunde se Kornmarker ude i Marsken?

Jepsen:

Ja, men før Afvandingen blev der næsten udelukkende dyrket Havre. Saasnart Vandet var borte om Foraaret, blev Arealerne pløjet med en tynd Fure og Kornet straks saet, men sædvanlig først i Maj Maaned. Naar Vandet kom for tidlig om Efteraaret, blev Sommeren jo kun kort.

Nu vinterpløjes Arealerne som Regel, Saaningen finder Sted en Maaned før, og Høsten kan om Efteraaret ikke hindres af Oversvømmelser, saa Sommeren bliver nu 2 Maaneder længere paa disse Jorder.

Nu dyrkes Arealerne med alle Kornsorter og Roer, og Udbyttet i veldyrkede Marker ligger under gunstige Forhold meget højt.

Sp.:

Men det er altsaa stadig Græsningen, der er det vigtigste i Marskbruget, saavidt jeg forstod Dem?

Jepsen:

Ja, endnu er det saadan, men Mulighederne for videre Udvikling er tilstede, og saa bliver hele Planen til stor Gavn for den enkelte Lodsejer, til Glæde for Planens Skaber, Ingeniør Ulrich Petersen, København og til *Ære for vort Land.*

Sp.:

Det var Marsken selv, men det er jo ikke den alene lave og i sig selv saa fede Marsk, der har skiftet Udseende i de sidste Aar. — Hvordan er det oppe paa den tørre Geest, Ingeniør Westh.

Westh:

Nej ogsaa de mere fattige Egne Øst for Tønder har skiftet Udseende. Nye smukke Veje fører gennem det flade, skovfattige Landskab. Hist og her langs Vejen vil man se de klædelige nye Husmandsbrug, som er opført paa en Del af de nyopdyrkede Arealer. Enkelte Steder samler denne Nybebyggelse sig til hele Landsbyer, hvoraf den største, »Bjerndrup«, lige nord for Løgumkloster, »den færdigsyede Landsby«, som den spøgefuldt kaldtes, blev bygget af Statens Jordlovsudvalg i Aarene 1930 til 1935. For Aar tilbage havde der her paa Stedet ligget en lille Landsby bestaaende af 3 til 4 store Gaarde, men i 1930 var kun en enkelt Gaard tilbage, Folkene var flyttet væk, og Markerne henlaa som sure, fattige Græsningsmarker og tarvelige Enge, hvor Nabobyernes Landmænd hentede sig nogle Læs tarveligt Hø og fik græsset nogle Smaastude. Her opkøbte Staten omkring 1930 7—800 ha og paabegyndte en fuldstændig Afvanding og Kultivering af Arealet, og nye Veje blev lagt ud gennem det før saa øde Areal. For at faa Byggeriet i Gang, lod Staten opføre de første 10 Ejendomme derude, af forskellig Størrelse og Type, bl. a. enkelte straatækte Gaarde for at give Bebyggelsen Egnens Præg.

Sp :

Det sidste lyder unægtelig tiltalende. Det er ikke alle Vegne, der tages Hensyn til Udseendet. Men forresten maa jeg have Lov at indskyde som mit eget Indtryk, at Folk her paa Vesteregnet er meget nænsomme med det. De gamle Gaardes og Huses Murstensarkitektur er jo noget af det smukkeste i Landet, og det ser ud til, at man i høj Grad søger at føre denne Stil over paa nye Bygninger. Er det ikke rigtigt?

Westh:

Jo, der er noget om det, selv om der godt kunde gøres endnu mere i den Retning. — Naa, i 1930 flyttede saa de første Nybyggere ind i Bjerndrup, og nu er der bygget ca. 30 nye Hjem, hvor unge Folk fra alle Landets Egne har slaaet sig ned og har skabt smukke og smukt drevne Ejendomme. De har faaet bygget deres egen Skole med Sportsplads, og der er bygget Smedie. Nu venter man paa en Købmand; men iøvrigt er den lille By rykket ind som et nyt Led i Danmarks Produk-

tion, et Led, der skaffer Arbejde og Brød til mange Mennesker, og viser os, hvad Flid og Dygtighed kan bringe.

Men ogsaa her var Naturen genstridig. Drikkevandet er her, ligesom forresten i høj Grad i Marsken, et Problem: Da Arbejdet blev paabegyndt, grundede man jo over, *hvorfor* den gamle Landsby var forsvundet, og da en gammel Mand paa Stedet fortalte, at de gamle Beboere var flyttet bort, fordi Smaabørnene døde derude, kom man til at tænke nøjere paa Drikkevandet. En Undersøgelse viste, at det anvendte Drikkevand var sundhedsfarligt — saa det kunde jo godt være den rigtige Forklaring.

Selvfølgelig blev der saa lavet dybe Boringer og skaffet godt Vand — og nu ligger Landsbyen i Sommersolen med den gyldne Høst — et Bevis paa, at her leves Livet dygtigt og sundt.

Sp.:

Nu har Ing. Westh og Gaardejer M. Jepsen fortalt os om Nutiden og Hverdagen, og Fortiden og dens Stræben har vi ogsaa hørt om. — Og hvad skal vi saa sige til Digterens Hjertesuk efter:

»— de gamle, gamle
hensvundne Dage,
da det straalte i Norden,
da Himlen var paa Jorden —« ?

Ja Himlen har vel altid været lige fjern og lige nær, — nærmest kommer den os utvivlsomt i et saadant Hjem i Norden, hvor Far og Mor og en Børneflokk lever i fælles Arbejde og fælles Drøm, — et Hjem i *Landet mellem Jord og Himmel.*

Husholdningsseminariet

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes. *Magdalene Lauridsen.*

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested.

NYE ANTIKVAR - KATALOGER.

Nr. 107 *Danmarks og Norges Historie.* 2138 Nr.

Nr. 108 *Sønderjylland.* Slesvig og Holsten.

(De sønderjydske Krige.) Topografi ca. 1000 Nr.

Tilsendes paa Forlangende.

Herm. H. J. Lyng og Søn.

(C. A. Reitzels Antikvariat).

Løvstræde 8

København K.

Helsingør Omnibilselskabs Omnibusser

Helsingør — Espergærde — Humlebæk — Sletten.

Daglig Forbindelse.

Helsingør — Rungsted — Klampenborg langs den danske

Revia med store, flotte komfortable Omnibusser.

Køreplan gratis ved Vognene.

Telf. Snekkersten 245.

Sørgemagasinet

Telf.: C 428 og Palæ 3328

Kongens Nytorv 21.

HATTE

FRAKKER

KJOLER

Kvalitet — og dog billigt

Adda

Korsetterne virker slankende, sidder eminent og er behagelige i Brug.

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om Skolearbejdet og om Understøttelse gennem Amterne eller Elevforeningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Kjøbenhavns Maskinistkskole.

Statsanerkendt Lærestanst.

Kursus til Maskinisteksaminer, Elektroinstallatørprøven for Maskinister, Motorpasserprøven, Kedelpasserprøven, Den kommunale Elektroinstallatørprøve. Program tilsendes, og alle Oplysninger gives ved Henvendelse til Skolekontor,

Nørrebrogade 5, København

daglig 18-20 (Lørdag undt.)

Det kgl. oktr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor:

Højbroplads 10

København K.

Telf. Cent. 447

Graasten Teglværk

GRAASTEN

Sundby Messe

Amagerbrogade 145

Tlf. Amager 2944

Blandet Manufaktur og Tri-
cotage.

Sønderjydske Teglindeindustri

Nordre Fasanvej 127 - København N.
Telf. C. 4520 - Tage 1700 - Tage 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Kr. 6.00 aarlig.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab.

Korn og Foderstoffer

Esbjerg.

H. A. GRUBERTS SØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Fabrik: Kochsgade 29

Butik og Kontor: Flakhaven 1

Telefon 227

Forlang **Gulviæpper**

fra

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

Gummistøvler

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol.

Antager Frøavlere.

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-Komfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkellovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Ja - men

Jemas

Kaffe

smager bedst

Medlemmer af
den nye verdens Kaffebund.
Den Kaffebund, Riben, Odense, 1922.
Egen Sag.